

TÖRÖK RÉZEDÉNY DUNAMOCSRÓL (MOČA, SZLOVÁKIA)

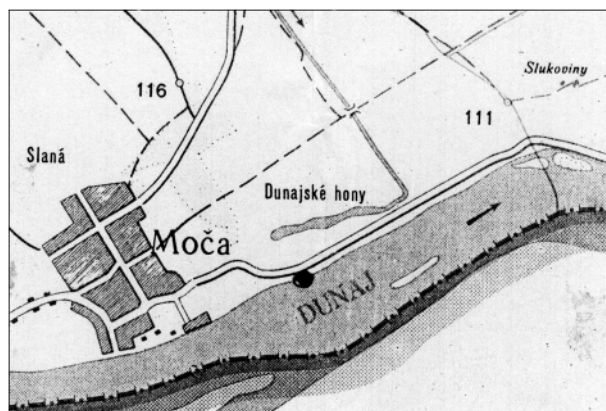
TRUGLY SÁNDOR*

A szerző a hódoltság korából származó, viszonylag ritka típusú 16–17. századi rézedényt ismeret, amely 1998-ban Dunamocs község határában került elő. A vörösrézből készült füles, hasas kanna magassága kb. 28 cm, szájátmérője 10 cm. A rézkanna a török konyhai főző- és étkezőedények csoportjába tartozik, eredetileg fedő vagy kupak járult hozzá. Ékessége a nyaki részén található névfelirat.

Aránylag ritka, a hódoltság korából származó 16–17. századi lelettel gazdagodott a révkomáromi Duna Menti Múzeum régészeti gyűjteménye. 1998 áprilisában Klucsár Zsanett dunamocsi lakos egy füles rézkannát kínált megvételre, amelyet édesapja talált éveekkel korábban a Dunában.

A lelőhely Dunamocs községtől keletre, légvonalban mintegy 600 m-re található, a községet Párkánnyal összekötő út közvetlen közelében, a Duna partjától mintegy 80–100 m-re levő sekély folyómederben (1. kép). A partról balra tekintve a magyarországi oldalon már jól látszik a süttői r. k. plébániatemplom tornya.

A vörösréz kanna a vízben töltött évszázadok során erősen megrongálódott, hasi- és fenékrésze jórészt roncsolódott, behorpadt és összenyomódott (2. kép 1). Restaurálására 1998 szeptemberében került sor.¹ Az edény leírása: e jellegzetesen hasas, öblös, domború aljú kanna a restaurálás után kb. 28 cm, szájátmérője 10 cm. Testét eredetileg rézlemezről kalapálták, kívül és belül ónozták. Nyakát a testétől vékony, domborított díszítő gyűrű választja el. A kanna szája csőrös kiképzésű, szalagfülét – melynek fogantyúja hengeres átmetszetű – a szájperem alatt kettő – ill. egy szegeccsel illesztették a nyakához és hasas testéhez (2. kép 2–3). Az edényhez eredetileg fedő vagy kupak tartozott, erről tanúskodik fülének átfúrt nyúlványa is.

1. kép. Térképvázlat a lelőhellyel
Fig. 1. Outline map with the location of the site

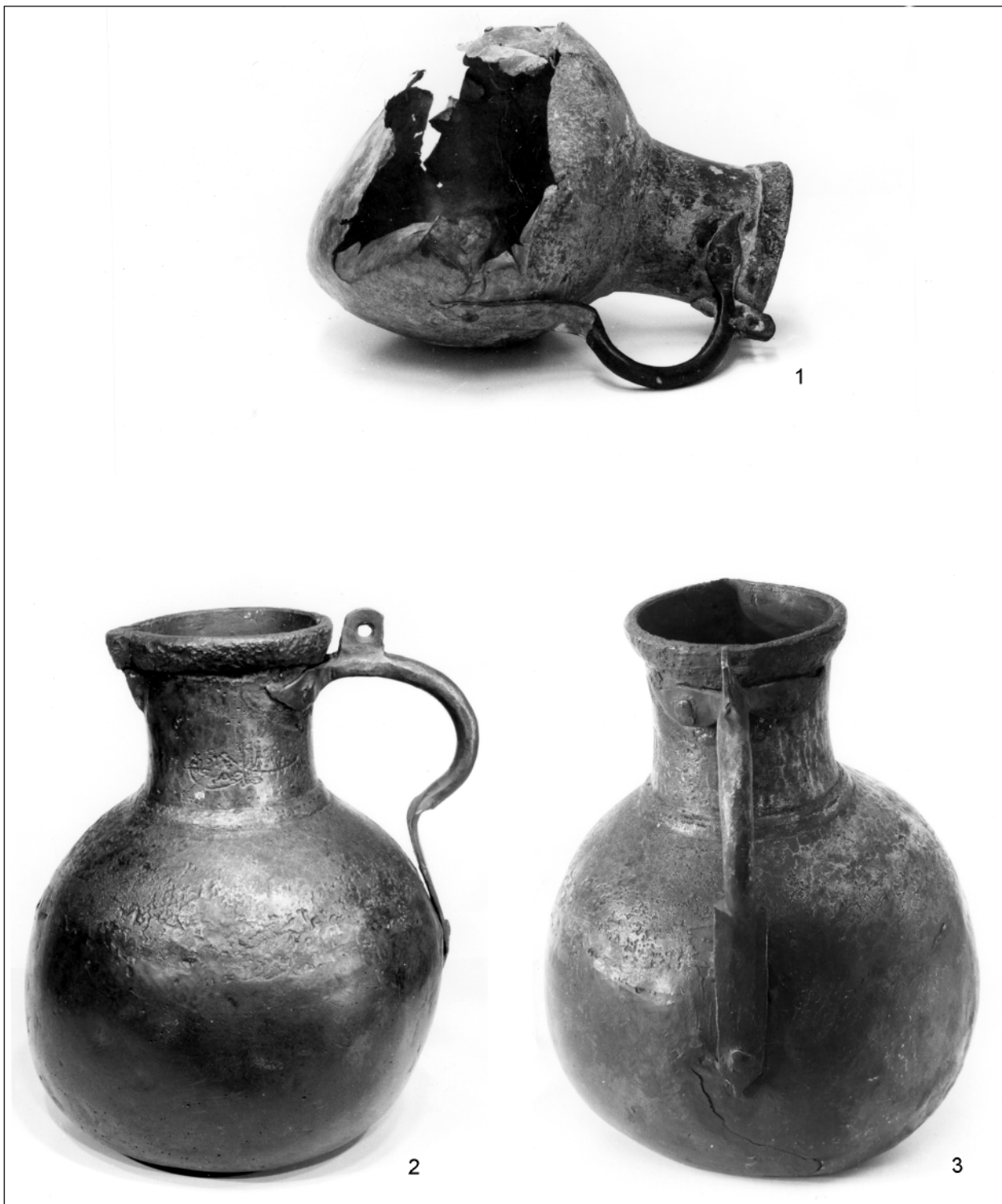
Egész testén jól megfigyelhetők a víz és a kavics által több évszázadon át okozott kisebb-nagyobb sérülések, korrodációk. A kanna ékessége a nyaki rész alsó felébe vésett török névfelirat (3. kép 1–2).

A Dunamocsnál előkerült rézkanna természetesen nem ismeretlen a hódoltságkori török leletanyagban. E korszak rézművességének emlékeit különösen az elmúlt 40 esztendőben több nagyobb tanulmányban tárták a nyilvánosság elé.² A leletek döntő hányada a török által elfoglalt egykori városok, várak, erődök területéről, ill. azok feltárásainál került elő (Buda, Esztergom,

* Trugly Sándor, H-2900 Komárom, Asztalos Béla u. 28.

¹ Az edény helyreállítását Fr. Engel pozsonyi restaurátor végezte. Leltári száma a révkomáromi múzeumban A-6255.

² BÁRÁNYNÉ OBERSCHALL 1944; FEHÉR 1960, 1961, 1968; GAÁL 1983, 1991; KOVÁCS 1984.

2. kép. 1: A megromgálódott rézkanna a restaurálás előtt; 2: A helyreállított kanna oldal-, 3: és hátulnézetben
Fig. 2. 1: The deformed copper jug before conservation; 2: Lateral- and 3: Rear side view of the conserved jug

Pécs, Eger, Párkány, Fülek, Szolnok, Simon-tornya, Dunaföldvár stb.). Viszont a rézedények száma a törökkori nagymennyiségű kerámia anyaghoz képest aránylag csekély, ezt nyilván annak idején az is befolyásolta, hogy komoly értéket képviseltek, tönkremenetelük esetén beolvashatóak és újra felhasználhatóak voltak. Ritkán kerültek tehát a hulladékgyűjtőbe, döntő többségük hazai nyersanyag hiányában balkáni és anatóliai műhelyekből származik.³ Az adott török háztartásban kiemelt értéküket jelzi a nyaki felületükre vésett, *tugra* szerű névfelirat, ez a legtöbb esetben tulajdonosaik nevét rejt magában.⁴ Esetünkben az edény Hajdar tulajdona (sahib-i Haydar) volt.

A dunamocsi rézkanna a török konyhai főző- és étkezőedények csoportjába tartozik, Magyarországon és a balkáni területeken számos hasonló példányával találkozunk. Két jellegzetes csoportját különbözteti meg a kutatás.⁵ A kiöntőcsövesek török neve az *ibrik*, ezeket általában rituális mosakodásra használták. Másik csoportjuk a kiöntőcső nélküli, hengeres nyakú csőrös kiképzésű kanna, a *göğüm*. Főleg vizet melegítettek és teát főztek bennük. Ez utóbbi csoportba tartozik a dunamocsi edény is. Ezek a kiöntőcső nélküli példányok – a kutatás eddigi megállapításai alapján – ritkábbak a török kori rézművészet emlékei között.

A teljesség igénye nélkül, néhány párhuzamot felsorakoztatva, szép talpas példányára találtak a szolnoki várban és Esztergomban.⁶ Egyébként a dunamocsi kanna testének, nyakának és fülének megformálásában nagyon közeli hasonlóságot mutat egyes kiöntőcsöves példányokkal.⁷

A fent említett kannák legtöbbször – így a dunamocsihoz is – szintén rézlemezről kalapált fedők, ill. kupakok járultak, amelyek általában egy vékony lánccal kapcsolódtak az edény füléhez. Egy Törökszentmiklóson előkerült rézkanna fülének átfúrt nyúlványában a mai napig megtalálható egy ilyen lánc darabkája.⁸ Ezeknek

3. kép. A *tugra* fotója és rajza
Fig. 3. Photo and drawing of the “*tugra*”

a kupakoknak gazdag választékával találkozhatunk a korszak régészeti publikációiban.⁹

A rézkanna Dunamocs közelében egy máig nagyjelentőségű hajózási útvonal mentén került elő. Az egykori falu lakossága hódoltság határvidék lévén sokat szenvedhetett a töröktől, amihez nyilván hozzájárult a közeli Esztergom, Komárom és Érsekújvár katonai – stratégiai jelentősége. Harcoló hadak gyakran vonulhattak át rajta, többször kifoszthatták, népét adófizetésre kötelezték. A kanna ebben a környezetben minden valószínűség szerint egy, a folyón közlekedő „előkelőbb személyiség” használati tárgya lehetett.

³ FEHÉR 1968, 275–276.

⁴ A névfelirat olvasata GERELYES Ibolya munkája. A felirat egy része sajnos az edény sérülése miatt olvashatatlan. Szakmai segítségét, tanácsait ezúton is megköszönöm.

⁵ FEHÉR 1968, 283.

⁶ KOVÁCS 1984, 3. kép 4; FEHÉR 1968, 33., 37. ábra.

⁷ FEHÉR 1968, 30., 32. ábra; KOVÁCS 1984, 3. kép 1.

⁸ KOVÁCS 1984, 3. kép 1.

⁹ FEHÉR 1968, 64–68. ábra; GAÁL 1983, 9. kép 1, 2, 4, 7; KOVÁCS 1984, 5. kép 5–7.

IRODALOM

- BÁRÁNYNÉ, OBERSCHALL M.
 1944 Iparművesség. In: FEKETE L., *Budapest a törökkorban*. Budapest, 354–381.
- FEHÉR, G. jun.
 1960 A Pécsi Janus Pannonius Múzeum hódoltságkori török emlékei. *JPMÉ* 5, 103–146.
 1961 Vases de cuivre Turcs dans le Musée National Hongrois. *FolArch* 14, 153–167.
 1968 Esztergomi török vörösrézedények. *KMMK* 1, 273–310.
- GAÁL, A.
 1983 A szekszárdi múzeum hódoltságkori rézedényei. *ComArch Hung* 163–184.
 1991 A szekszárdi múzeum hódoltságkori rézedényei II. *ComArchHung* 191–207.
- KALMÁR, J.
 1960 A füleki /Fiľakovo/ vár XV–XVIII. századi emlékei. *RégFüz* II. 4.
- KOVÁCS, GY.
 1984 Török rézedények Szolnok megyéből. *ArchÉrt* 78–91.
- TRUGLY, S.
 1998 Török kori kancsó a Dunából. *Új Szó*, április 14.

A TURKISH COPPER VESSEL FROM DUNAMOCs (MOČA)

SÁNDOR TRUGLY

In 1998, a Turkish copper vessel dated to the 16–17th century, period of the Turkish occupation, came to light in the vicinity of the village Dunamocs. The exact site was some 80–100 m from the river bank in the shallow river bed.

The jug with handle made of copper was seriously damaged during the centuries, its ventral and bottom parts were injured and compressed. Its conservation took place in the autumn of 1998. The height of the bulky jug with convex basis is ca. 28 cm, the diameter of the mouth aperture is 10 cm and it was tinned both from the inside and the exterior part.

Originally, the vessel used to have a lid or a cover attested by the pierced tang of the handle. The special attraction of our find is the Turkish name inscription incised into the lower part of the neck, which reads as “The property of Haidar” (sahib-i Haydar).

The type of the Dunamocs jug is naturally well known in the heritage of the Turkish Occupation period. Most of them came forth from the territory of cities, fortresses occupied by the Turks and excavations performed on these localities. The number of copper vessels, however, is scanty compared to the clay (ceramic) vessels. The Dunamocs copper jug belongs to the kitchen ware for cooking and table dishes without pouring outlet. This type is called in Turkish *gögüm* and was mainly used for boiling water and making tea in them.

The copper jug of Dunamocs came forth along an important water-way. The local inhabitants must have suffered a lot, living on the borderlines and surrounded by towns of great military and strategic significance like Esztergom, Komárom or Érsekújvár. The jug described here must have belonged to a notable personality travelling on the river.